

Didàctica General

Grup M

Curs 2012-2013

Itinerari per orientar-nos en la recerca del sentit de l'educació

Conjunt de problemàtiques que ens obrin a un pensament sistemàtic, fonamentat i crític sobre els processos d'ensenyança i aprenentatge

"No tener maestro es no tener a quién preguntar, y más hondamente todavía, no tener ante quién preguntarse. Sin preguntas y sin maestro estamos perdidos, porque preguntar es la expresión misma de la libertad".
(María Zambrano)

"No creo que se pueda mejorar algo en el mundo externo sin haber hecho antes nuestra parte dentro de nosotros mismos"
(Etty Hillesum)

0. Tornar la mirada a un espai conegut, transitat i del que tenim vivències

"El curso acaba de empezar. Los niños juegan en el patio de un colegio y sus gritos forman un manantial muy claro que cruza el silencio del valle y se pierde en la playa vacía. Nada hay tan cercano y que a uno le lleve tan lejos. El sonido no ha cambiado". (Vicent, Manuel, 2002:226)

"Lo único malo de que lleguen las vacaciones es que con la vacaciones llegan las notas".
(Lindo, Elvira, 2002:261)

L'escola i l'aula són espais amb els que esteu familiaritzats; espais on heu passat molta part de la vostra vida. Això vol dir que sabeu coses sobre l'escola, sobre la vida de (i a) l'aula. Coneixeu les rutines escolars; teniu idees dels materials que podem trobar a una aula; del que són els deures escolars, les assignatures o les festes de final de curs. Sabeu dels professionals que la componen i de algunes de les funcions i rols que tenen. Teniu imatges sobre l'organització dels espais i la distribució dels temps... Quan arribeu ací, a la universitat, a formar-vos per a ser mestres, porteu a la motxila experiències escolars i educatives a partir dels quals podeu formular alguna idea sobre el què i el per a què educar. També alguna idea sobre aquelles experiències d'aprenentatge que voldrieu re-crear com a mestres i algunes altres del que us agradaria fugir. Tots eixos fragments de sabers al voltant l'escola i l'educació que heu anat adquirint o creant a partir de la vostra experiència (i de la d'altres), cal que la portem a l'aula per a interrogar-la, per a contrastar-la, per a pensar-la, per a relacionar-la i connectar-la, i per a obrir el diàleg amb el coneixement elaborat que diferents autors i autores posen al nostre abast per poder comprendre la complexitat d'una realitat que és viva, i per tant conflictiva.

Podriem començar per:

- a) identificar la quotidianitat de la vida a l'aula
- b) identificar models d'escola
- c) preguntar-nos sobre el valor d'educar

1. Organitzar la cultura per ensenyar i aprendre de (i amb) ella

"La persona que ensenya sap molt bé que la cultura viva és l'atenció al lligam entre ella mateixa i les transformacions del nostre temps històric. Ho sabem, però ens consta molt quedar-nos amb la simplicitat d'aquesta relació a la qual s'ha de preguntar continuament, obrint les disciplines que hi ha dins seu". (Zamboni, Chiara, 2004:99)

"La sobrecarga de contenidos y objetivos educativos no produce de forma directa más aprendizajes. A menudo la cantidad precede a la superficialidad y en educación lo que cuenta son los aprendizajes que pueden ser llevados a cabo con profundidad. Los aprendizajes bien conseguidos son los que perduran, algo que es difícil lograr cuando nos planteamos demasiados objetivos o cuando éstos deben ser realizados de forma acelerada". (Domènech, Joan, 2009:90)

L'educació, ens diu Hannah Arendt, és el terreny en el que assumim la responsabilitat d'establir la continuïtat del món, conservant-lo a través de la protecció de la novetat que introdueixen el nouvinguts. L'educació que vol aprofundir en la comprensió dels fenòmens, del món i d'u mateix, que va més enllà d'una simple transmissió, és dilatada en el temps. Perquè l'educació no es la repetició o acumulació d'un nombre concret d'informacions més o menys estructurades en un llibre de text o en un manual. Quan ens referim a l'educació, hem de parlar de l'adquisició d'estratègies, coneixements, valors, habilitats... que ens fan més humans i que ens fan ser ciutadans i ciutadanes actives d'una societat complexa. Per tant, l'educació ha de tindre la finalitat de fer aprenentatges amplis, profunds, perdurables i amb sentit.

Sabem, que les situacions pedagògiques exemplifiquen que alguna cosa se està transmetent d'una persona major a altra més jove. D'una persona més experimentada a altra menys experimentada. Encara que se produeix la complexitat d'influències en aquesta relació, perquè la influència de l'adult i el jove és mútua; en la situació pedagògica, té especial interès la influència que va de l'adult al jove. Aquesta influència, que en aquest mòdul es concreta en la responsabilitat que en tant que mestra/e tenim amb el saber, té la qualitat o no de despertar les possibilitats de ser o d'arribar a ser. La qüestió és com establir una relació estreta amb les fonts de influència, es a dir, la cultura i la tradició. Ni sols podem rebel·lar-nos i destruir el legat; ni podem reproduir-lo d'una manera acrítica. Max van Manen ens recorda que el mestre o la mestra ha de ser capaç d'actuar com a mediador de la influència de la cultura i la tradició sobre la vida dels infants i els joves.

Quan parlem d'organitzar la cultura per ensenyar i aprendre d'ella volem enfrontar dos dels grans problemes i debilitats que travessen el coneixement escolar: l'acumulació de continguts i la fragmentació del coneixement.

Per donar contingut a aquest mòdul parlarem:

- a) Dels models educatius i les reformes educatives
- b) De la selecció de continguts
- c) De l'aprenentatge de competències
- d) De la relació i interdependència dels sabers: globalització i interdisciplinarietat

Podem fer-nos algunes preguntes per iniciar la reflexió:

¿pot reduir l'escola la seua funció educativa sols a la transmissió del coneixement i al desenvolupament de aspectes cognitius de la personalitat? ¿on resideix el fracàs escolar? ¿per què és tan fràgil l'aprenentatge acadèmic? ¿ensenyar o educar? ¿hi ha educació sense ensenyament o ensenyament sense educació? ¿quina selecció fem dels coneixements que volem transmetre? ¿quina pràctica seguim per a la seva transmissió? ¿en quina mesura es relaciona ciència i experiència? ¿quin paper juguen els materials curriculars?

2. La vida en les aules: ensenyar i aprendre en relació

"La solicitud y el tacto pedagógicos son las habilidades conscientes que permiten a un profesor actuar de manera improvisada en las situaciones educativas, que siempre están cambiando. Las situaciones educativas son siempre variables porque los estudiantes no son nunca los mismos, el profesor no es nunca el mismo, el ambiente no es siempre el mismo, el tiempo no es siempre el mismo. En otras palabras, el profesor está siempre sometido al reto de dar una forma positiva a situaciones imprevistas. Es esta capacidad de ver las posibilidades pedagógicas en los incidentes ordinarios, y convertir aparentemente los incidentes sin importancia en significación pedagógica, lo que promete el tacto en la enseñanza. En realidad, la esperanza de todo profesor debería ser que el tacto no deje al alumno intacto en lo fundamental de su ser".
(van Manen, Max, 1998:193)

"La relación implica intercambios, que puede ser de información o de cosas materiales, pero también de gestos, sentimientos, miradas, afectos. Para que estos intercambios sean posibles es necesaria una disposición a escuchar y atender lo que otras y otros tienen que decir y aportar, así como cierta capacidad para expresar lo que cada cual quiere, es, piensa y siente. Si esto no se da, la relación se hace artificial, deja de existir o se convierte en una jerarquía en la cual alguien se adueña de la palabra para ejercer el poder a costa del silencio o la sumisión de otras y otros".
(Morales, Graciela y Jaramillo, Concepción, 2002:10)

L'acte d'educar és un acte que sols es produeix si hi ha una conjunció entre el desig d'ensenyar i el desig d'aprendre. I això implica alhora, que s'exerceix i es reconeix l'autoritat. L'aula és un espai de vida i de relacions. Maria Zambrano (2007) ens diu que l'aula és el símbol d'iniciació a la vida. En la freqüentació i el trànsit que l'alumnat fa per elles, apren coses essencials que van a formar part en el seu devenir com a subjecte; en la possibilitat que es té d'arribar a ser. L'aula està travessada de silenci, de soroll, de rialles, de fàstic. L'aula és un exemple de rutina o és un exemple on les seues rutines ens possibilita la creació i el creixement. L'aula és un espai on ens podem fer presents amb confiança i seguretat o és un espai on cada vegada més s'apaga la veu i la mirada. És un espai de complicitats, de conflictes. D'escolta. De preguntes. De recerca. D'obligacions. De descobriments.

Algunes autores como Milagros Montoya (2007), afirmen que tot i a pesar d'alguns desencontres que es produeixen, l'escola i l'aula no és un lloc de violència tal i com solen ficar ací l'èmfasi els mitjans de comunicació. Més bé, l'aula i l'escola en general, és un espai privilegiat de relació i d'intercanvi inter-generacional i quasi podríem dir que és l'únic espai on podem pensar, fer-se preguntes i dialogar, dintre d'una societat que selecciona les maneres violentes per fer i construir el món contemporani.

I allò que també sabem, es que per assentar i consolidar aprenentatges necessitem temps i espai que no ens pressionen i ens acceleren. L'educació no és una activitat acadèmica constant. Haurem de trobar altres activitats i temps educatius que tal vegada de forma directa no suposen cap aprenentatge però que de forma indirecta tenen una gran repercussió en l'aprenentatge dels alumnes.

Per donar contingut a aquest mòdul parlarem:

- e) De la cura de l'entorn. L'aula com un espai d'habitatge
- f) De la atenció singular i el reconeixement de la diversitat
- g) De l'organització de les activitats d'aprenentatge i l'organització social a l'aula
- h) De l'avaluació com un procés formatiu

Podem fer-nos algunes preguntes per iniciar la reflexió:

Com afavorir el desig aprendre? Condiciona l'horari la possibilitat de donar sentit a diferents moments que es viuen a l'aula: moments per a riure's, per a parlar, per a treballar, per a escoltar...? És important pensar activitats d'aprenentatge que impliquen diferents dinàmiques de treball: individual, en grup, per parelles...? que impliquen utilitzar diferents fonts d'informació? Què impliquen diferents formes d'expressió? Una proposta de treball clara i consensuada ajuda a donar resposta als diferents ritmes d'aprenentatge? Afavoreix la cooperació i el treball en equip l'atenció a la diversitat? Com fixem les normes? L'aprenentatge implica únicament esforç, obligació, disciplina, control? És el silenci educatiu?

3. El professorat, la investigació i la renovació pedagògica

"¿En qué trabajo? Me ocupo de estar cerca del comienzo; este es mi oficio. (...) Soy maestra de primaria. Desde hace años estoy cerca de niñas y niños que comienzan: a ir a la escuela, a escribir, a leer, a razonar en común, a orientarse en las dinámicas sociales, a experimentar muchas emociones... Son niñas y niños que, por su edad, están también cerca del comienzo de su vida y están muy cerca de la que les ha dado la vida: están muy contagiados por el conocimiento que se genera con el afecto, el vínculo, la necesidad de estar en contacto con el cuerpo de su madre, con los objetos, con la naturaleza (...) Como maestra, soy la acompañante de esas niñas y esos niños en un mundo en el que se juegan cosas elementales, pero que pertenecen al orden de los fundamentos: cosas a cuyo alrededor todo se ordena y cobra sentido, se organiza, progresa. Cosas pequeñas pequeñas. Cosas, sin embargo, que si no existieran, si no existiera la posibilidad de atravesarlas, resultaría que no se pueden dar en absoluto por descontadas".
(Mecenero, Cristina, 2003)

"La didáctica requiere el trabajo de pensamiento como una práctica filosófica (...) Esta práctica filosófica sólo se puede hacer en relación con lo que vivimos y hacemos en la práctica educativa, con la experiencia, también en nuestra vida, partiendo de sí y de las propias relaciones. Esta práctica filosófica, ese trabajo de política de lo simbólico nos aportará conocimiento y saber. Por eso hablo de didáctica en relación al conocimiento porque precisa de un camino, de un método según María Zambrano de búsqueda y de discernimiento. Y hablo de un saber que requiere trascender la experiencia, requiere pescar el sentido de la experiencia para saber que sabemos".
(Arnaus, Remei, 2006:5)

Ser mestra, ser mestre és estar prop de l'inici. És estar pròxim a la tasca, com ens diu María Zambrano, d'autor/a d'una vida. Estar prop de l'inici és també ajudar a qui ve de nou, a participar d'un món i d'una trama de relacions humanes ja existent. I fer aquesta mediació de manera tal, que no ofeguem allò que de novetat porten al món els nouvinguts. Tal vegada per això, per la delicadesa i la complexitat d'aquesta tasca, Cristina Mecenero enuncia amb aquestes paraules el sentit profund del seu ofici. Les seves paraules ja ens enuncien una idea important: educar ni és una ciència ni és una tecnologia. Ens resulta difícil explicar la tasca d'educar des de les generalitzacions i des de tècniques generals sobre l'ensenyament. La proposta que us faig, és tornar la mirada cap al món de l'experiència.

Un mestre o una mestra que vol millorar la seua tasca docent sap que els pitjors enemics per a la recerca i desenvolupament d'una bona pràctica pedagògica són d'individualisme i el corporativisme. L' individualisme genera mecanismes de defensa i de desconfiança per protegir-se de la crítica i per preservar la seua imatge. Aquesta pràctica genera doncs l'aïllament. El corporativisme és una manifestació insolidària que fica davant els interessos específics i particulars d'un determinat col·lectiu docent per damunt dels interessos generals de la comunitat educativa i el conjunt de la societat.

Per donar contingut a aquest mòdul parlarem:

- i) Del discurs del professionalisme a la recerca de sentit de l'experiència
- j) De la innovació educativa
- k) Del compromís del professorat
- l) De la formació i el desenvolupament de la tasca docent

Podem fer-nos algunes preguntes per iniciar la reflexió:

Com se convertim en mestra o en mestre? Com s'experimenta el desig de ser mestre o ser mestra? Parlem de vocació? De professió? Què vol dir ser mediació viva? Quines qualitats definirien una bona pedagogia? Quin paper juga l'amor i l'afecte en l'experiència pedagògica? Per què és necessària l'esperança i la confiança? De què ens fem responsables en la tasca d'educar? A l'experiència pedagògica se viu una constant tensió entre l'autonomia i el control, des d'on s'origina aquesta tensió? Com podem els i les mestres incidir en el perfeccionament de la nostra tasca? En la millora del nostre treball? Quin paper juga ací la reflexió? Com es relaciona aquesta amb la narració, amb l'intercanvi, amb l'escolta? Què significa reconèixer el saber de l'experiència?

BIBLIOGRAFIA

"La literatura no modifica el orden establecido, pero sí a los hombres que lo establecen"
(Ilya Ehrenberg)

Mòdul Inicial: Tornar la mirada a un espai conegut, transitat i del que tenim vivències

- Carbonell, Jaume (2008): "El valor y el poder de la educación", en Carbonell, Jaume: *Una educación para mañana*. Ed. Octaedro. Barcelona
- Contreras, José (2003): "Hay otras escuelas" en *Revista Kikiriki*, nº 70
- Gimeno, José (1999): "La educación pública: cómo lo necesario puede venir desfasado" en AAVV: *Escuela pública y sociedad neoliberal*. Ed. Miño y Dávila. Madrid
- Jackson, Philip W. (1991): "Los afanes cotidianos" en Jackson, Philip W.: *La vida en las aulas*. Ed. Morata. Madrid
- Van Manen, Max (1998): "Conclusión" en Van Manen, Max: *El tacto en la enseñanza*. Edl Paidós. Barcelona

Mòdul 1: Organitzar la cultura per ensenyar i aprendre de (i amb) ella

- Arnaus, Remei (1998): "Metodologías para la formación básica o apostar por una pedagogía para sujetos visibles" en *Revista Diálogos*, nº 14
- Bean, James (2005): "La integración del currículum y las disciplinas del conocimiento" en Bean, James: *La integración del currículum*. Ed. Morata. Madrid
- Blanco, Nieves (2006): "Saber para vivir" en Mañeru, Ana y Piussi, Anna Mª (2006): *Educación, nombre común femenino*. Ed. Octaedro. Barcelona
- Carbonell, Jaume (2008): "Qué enseñar y aprender? Acerca del conocimiento escolar", en Carbonell, Jaume: *Una educación para mañana*. Ed. Octaedro. Barcelona
- Domènech, Joan (2009): "La naturaleza de la educación" en Domènech, Joan: *Elogio de la educación lenta*. Editorial Graò. Barcelona
- Martínez, Jaume (1998): "Materiales curriculares y cambio educativo. Siete cuestiones abiertas y una propuesta de urgencia" en Martínez, Jaume: *Trabajar en la escuela: profesorado y reformas en el umbral del siglo XXI*. Ed. Miño y Dávila, Madrid.
- Stenhouse, Lawrence (1997): "Un punto de partida" en Stenhouse, Lawrence: *Cultura y educación*. Ed. MCEP. Morón de la Frontera
- Zabala, Antoni i Laia Arnau (2009): "Los métodos para la enseñanza de las competencias deben tener un enfoque globalizador" en Zabala, Antoni i Laia Arnau: *11 ideas clave. Cómo aprender y enseñar competencias*. Ed. Graò. Barcelona

Mòdul 2: La vida en les aules: ensenyar y aprendre en relació

- Contreras, José (2002): "Educar la mirada... y el oído" en Cuadernos de Pedagogía, nº311
- Rivera, Milagros (2000): "La atención a lo singular en la relación educativa" en *Cuadernos de Pedagogía*, nº 293
- Rizzi, Rinaldo (1997): "El aula-clase como espacio de relación" y "La gestión cultural y educativa de la clase" en Campiglio, Alberto y Rizzi, Rinaldo (1997): *Cooperar en clase. Ideas e instrumentos para trabajar en el aula*. Ed. MCEP. Morón de la Frontera, Sevilla
- Salinas, Dino y Hernández, Reyes (2008): "La evaluación didáctica como componente del diseño y desarrollo curricular"
- Tomlinson, Carol Ann (2001): "Elementos constitutivos de la diversificación" y "Ambientes docentes que apoyan la instrucción diversificada" en Tomlinson,

Carol Ann: *El aula diversificada. Dar respuestas a las necesidades de todos los estudiantes*. Ed. Octaedro. Barcelona

- Van Manen, Max (1998): "El tacto pedagógico" en Van Manen Max: *El tacto en la enseñanza. El significado de la sensibilidad pedagógica*. Ed. Paidós. Barcelona
- Van Manen, Max (2010): "La experiencia de la curiosidad y el asombro asombro del niño" y "¿Cómo experimentan los niños nuestra presencia?" en Van Manen, Max: *El tono en la enseñanza*. Ed. Paidós. Barcelona

Mòdul 3: El professorat, la investigació i la renovació pedagògica

- Blanco, Nieves (2005): "Innovar más allá de las reformas: reconocer el saber de la escuela" en Revista Electrónica Iberoamericana sobre Calidad, Eficacia y Cambio en Educación, vol.3, nº 1. (www.ice.deusto.es/rinace/reice)
- Carbonell, Jaume (2008): "La innovación educativa", en Carbonell, Jaume: *Una educación para mañana*. Ed. Octaedro. Barcelona
- López, Asunción (2006): "Hacerse mediación viva" en Mañeru, Ana y Piusi, Anna M^a: *Educación, nombre común femenino*. Ed. Octaedro. Barcelona
- Mecenero, Cristina (2003): "Cerca del comienzo". *Duoda, Revista de Estudios Feministas*, nº 25
- Meirieu, Philippe (2008): "Sea cual sea nuestro estatus, sean cuales sean nuestras disciplinas de enseñanza, todos somos profesores de escuela", en Meirieu, Philippe: *Carta a un joven profesor. Por qué enseñar hoy*. Ed. Graó. Barcelona
- Mortari, Luigina (2002): "Tras las huellas de un saber" en Diótima: *El perfume de la maestra*. Ed. Icaria-Andraży. Barcelona
- Zambrano, María (2007): "La vocación de maestro" en Zambrano, María: *Filosofía y educación. Manuscritos*. Ed. Ágora. Málaga

CRITERIS D'AVALUACIÓ

¿Què vaig a valorar? La teva comprensió de la realitat educativa (a partir dels temes que anem abordant al llarg del quadrimestre): a) comprensió dels textos treballats; b) capacitat per a reflexionar sobre la realitat i sobre les idees plantejades als textos i a les experiències dutes a terme a l'aula. La correcció sintàctica i ortogràfica a l'hora d'expressar les teues idees també serà tingut molt en compte.

Els **criteris de valoració** es centren, doncs, en la comprensió de les idees i l'expressió de les mateixes

- Comprensió de les idees:
 - Rigor i precisió amb que s'utilitzen els conceptes
 - Utilització de materials de referència
 - Grau d'elaboració de les idees
 - Profundització de les argumentacions
- Expressió de les idees:
 - Correcció gramatical
 - Exposició clara i ordenada
 - Organització del text seqüencial i lògica

INSTRUMENTS I PROCEDIMENTS D'AVALUACIÓ

- a) La participació activa en classe
- b) La realització i la qualitat dels exercicis pràctics obligatoris (individuals i en grup)

NOTA: Els treballs copiats impliquen automàticament el suspés.